

De 'zwarte Bijlmermeer'

AUTEUR THEA DUKES

Tien jaar geleden was de Amsterdamse Bijlmermeer het strijdtoneel van een conflict dat de buurt maandenlang in haar greep hield. Er gingen geruchten dat er een 'zwarte revolutie' op handen was.

Een mythe, zo blijkt achteraf.

In 1995 ging in de Bijlmermeer het Europese URBAN-programma van start. Voor dit programma, gericht op de aanpak van sociaal-economische problemen in achterstandbuurten, had Amsterdam 4,8 miljoen euro aan Europese subsidies toegezegd gekregen. Het geld moest voor eind 1999 aangewend worden en er moest een organisatie worden opgezet om het geld toe te wijzen aan projecten die binnen het Europese beleidskader pasten.

Vier dagen nadat de stadsdeelorganisatie hierover een persbericht had doen uitgaan, ontstond er onrust in de Bijlmermeer. Op 6 februari 1996 organiseerden een aantal 'verontruste Bijlmerbewoners' een protestbijeenkomst, waarin de organisatiestructuur van het URBAN-programma ter discussie werd gesteld. Hun kritiek gold vooral het ontbreken van bewonersvertegenwoordigers in de organisatie. Tijdens deze bijeenkomst, bijgewoond door nagenoeg het hele stadsdeelbestuur, kregen de allochtone stadsdeelraadsleden forse kritiek. Zij zouden in hun verantwoordelijkheid jegens de (allochtone) kiezers schromelijk tekort zijn geschoten, door de mankerende URBAN organisatie kritiekloos te accepteren.

Hoewel het URBAN-programma de aanleiding vormde, lag de oorzaak van het conflict veel dieper. Los de URBAN organisatie, was er kritiek op het ontbreken van een participatiestructuur voor etnische groepen bij besluitvormingsprocessen in Zuidoost en de gebrekkige communicatie tussen de stadsdeelorganisatie en migrantengroepen. Ook werden de sociaal-economische problemen waar de Bijlmerbewoners mee kampten, zoals werkloosheid, (huur)schulden, criminaliteit, drugsgebruik en verloedering van de buurt, naar het idee van velen onvoldoende aangepakt.

De raadsleden namen de kritiek ter harte en verenigden zich in wat bekend werd als het 'Zwart Beraad'. Al snel kwam het Zwart Beraad in conflict met 'blanke' stadsdeelraadsleden die hun standpunten niet deelden. In dit 'zwart-wit conflict' speelde dus niet alleen een geschil tussen de lokale bevolking en het stadsdeelbestuur, ook binnen dat bestuur barstte de strijd in alle hevigheid los. De spanningen laaiden zo hoog op dat het URBAN-programma maandenlang stopgezet werd om het conflict eerst tot bedaren te brengen.

Het conflict, breed uitgemeten in de lokale en landelijke media, leek de grenzen van het stadsdeel te overstijgen. De Nederlandse overheid vreesde voor radicalisering van de spanningen en de Binnenlandse Veiligheidsdienst hield de ontwikkelingen nauwlettend in de gaten. Banden met radicale afscheidingsorganisaties in de Verenigde Staten werden niet uitgesloten. Het Zwart Beraad voedde deze angst met een strijdvlaardige retoriek. Het wees op de 'woede' die zou heersen in de Bijlmer onderklasse. De Bijlmermeer zou een kruitvat zijn en een tijdbom. Er zou intensief contact zijn met zwarte politici in Den Haag en Rotterdam om de strijd op een landelijk niveau te tillen. Er zou gestreefd worden naar 'zwarte macht': 'Black power'. Bovendien zou er in de Bijlmer oorlog uitbreken als Nederland op 1 januari 1997 voorzitter werd van de Europese Gemeenschap. Kortom, een zwarte revolutie leek op handen.

Het beeld dat de lokale bevolking als één zwarte gemeenschap ten strijde trok voor een 'zwarte revolutie' in de Bijlmermeer blijkt een mythe. Er waren verschillende 'zwarte' groepen bij het conflict betrokken, die met eigen agenda's de strijd aanboden met het lokale establishment en met elkaar,

maar zij hadden geen brede steun onder de lokale bevolking.

De nadruk op de 'zwarte' Bijlmerbevolking en het propageren van collectieve actie op grond van die identiteit, is een duidelijk voorbeeld van wat Martin 'place-framing' noemt. In haar onderzoek naar activisme en de rol van plaats en schaal daarin, bestudeerde zij buurtorganisaties en de wijze waarop deze collectieve actie propageerden en legitimeerden. Zij constateerde dat één collectieve identiteit op de voorgrond werd geplaatst, die sociale verschillen naar bijvoorbeeld etniciteit en klasse, verdoezelde. In de Bijlmermeer gebeurde dit ook. Om hun eigen agenda's te rechtvaardigen en gemeenschappelijk activisme aan te moedigen hanteerden de betrokken 'zwarte' groepen de retoriek van één identiteit: zwart en gelieerd aan de Bijlmermeer. Dit drong bestaande tegenstellingen naar de achtergrond.

In het onderzoek van Martin lag in de 'place-frames' de nadruk op de erbarmelijke fysieke kenmerken van de buurt en de sociale omstandigheden van haar bewoners. Dit was in de Bijlmermeer ook het vertrekpunt, met name de sociaal-economische positie van de hoogbouwbezoekers. Deze 'place-frames' definieerden dus de schaalgrootte van de buurt waarop de gemeenschappelijke actie betrekking had.

Eén zwart front?

Een eerste deel van de mythe gold de eenheid onder de strijders, verenigd onder één, overkoepelende 'zwarte' noemer. Feitelijk waren er drie groepen bij het conflict betrokken die zich opwierpen als vertegenwoordigers van de zwarte Bijlmerbewoners: de 'verontruste Bijlmerbewoners', later verenigd in het Allochtonen Breed Overleg (ABO), het Zwart Beraad en het Platform Bijlmer. Was hier sprake van één zwart front?

De 'Verontruste Bijlmerbewoners', later het ABO, stonden aan de basis van het conflict. Voor veel Bijlmerbewoners waren zij geen onbekenden: Roel Luqman en Harald Axwijk waren in de jaren zeventig actief geweest in het categorale welzijnswerk in de Bijlmermeer. Just Maatrijk was al enige tijd politiek actief en van 1990 tot 1994 stadsdeelraadslid geweest namens zijn 'zwarte' Progressieve Minderheden Partij (PMP). Emile Esajas had in 1994 D66 vertegenwoordigd in de stadsdeelraad en ging later als eenmansfractie door. Ook Roel Luqman had een eigen partij, de 'Islamitische

OPROEP AAN DE ZWARTE BEVOLKING IN BIJLMERMEER

**DINSDAG (MORGEN) 17 DECEMBER 1996
VALT DE BESLISSING OVER UW TOEKOMST
EN DAT VAN UW KINDEREN**

**PROTESTEER MEE
IN DE STADSDEELRAAD**

**OM 14.00 UUR IN DE RAADSZAAL VAN
HET STADSDEEL.
DE TOEGANG IS VRIJ EN GRATIS.**

**Dit is uw laatste kans om mee
te praten !!!**

**Bakra Basi k'ba
Denk aan huisuitzetting,
werkloosheid en sociale dienst.**

Zwarte blok : Joesoe & Lach

Democratische Unie' (IDU), waarmee hij de kiesdrempel overigens nooit wist te halen.

Met uitzondering van Roel Luqman (Hindu-Surinaams) waren zij allen Afro-Surinaams, maar hun ambities liepen sterk uiteen: Luqman werd omschreven als een buurtactivist zonder nationale politieke aspiraties. Van Axwijk werd daarentegen beweerd dat hij het ABO zou hebben opgericht om zich via de 'verovering' van de Bijlmer te verzekeren van een politieke positie in Suriname. Alle vier zouden bovendien bevriend zijn met Desi Bouterse en samenzweringstheorieën waren in de media niet van de lucht.

Aan de tweede groep, het Zwart Beraad, namen aanvankelijk alle allochtone stadsdeelraadleden deel, behalve die van de VVD. Maar daarnaast omvatte Zwart Beraad naast politici ook ambtenaren en vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld die zichzelf als 'zwart' definieerden. Dit platform beoogde maximale

druk op het dagelijks bestuur van stadsdeel Zuidoost uit te oefenen. Om deel te kunnen nemen moesten zij, met uitzondering van degenen uit het maatschappelijk middenveld, in stadsdeel Zuidoost werkzaam zijn. Bovendien vond deelname op persoonlijke titel plaats en niet vanuit vertegenwoordiging van een politieke partij. Vanwege het oppositionele karakter van het Zwart Beraad, werden leden van het Dagelijks Bestuur uitgesloten.

Net als het ABO waren ook de leden van het Zwart Beraad voornamelijk Afro-Surinaams en, op één uitzondering na, mannen. De kern van het Zwart Beraad werd gevormd door Swan Tjoa Tjheng, Clifton Codrington, R.A.H. Neslo, Krish Kanhu R. Sanches en Eric Sinester. De ideologische ideeën waren afkomstig van Hent Dors.

Hoewel het Zwart Beraad op papier aan deelhouderschap in de BV Nederland' eiste richtte het zich in de praktijk voornamelijk op Zuidoost. Daar zou aan een 'multi-

nisch perspectief' voldaan zijn als de zwarte gemeenschap naar verhouding zou participeren in het Dagelijks Bestuur van het stadsdeel, de stadsdeelraad, gesubsidieerde instituten op het gebied van onderwijs, het bedrijfsleven en in alle andere relevante organisaties. Zwart Beraad zag zichzelf als de revolutionaire voorhoede van de zwarte emancipatie, wat uiteindelijk alle kansarme groepen ten goede zou komen.

De verhoudingen tussen ABO en Zwart Beraad waren doorgaans moeizaam. Zwart Beraad werd vanuit het ABO 'zwart veraad' genoemd, omdat het 'baantjesjagers' zouden zijn. De ABO leiders op hun beurt, waren volgens Zwart Beraad 'gepasseerd' en tot 'folklore' geworden.

Op een cruciaal moment ontstond er een derde groep. Op 2 februari 1997, vlak voordat het URBAN-programma weer startte en een jaar voor de stadsdeelraadverkiezingen, richtte toenmalig PvdA fractievoorzitter Wouter Gortzak met een paar anderen het buitenparlementaire Platform Bijlmer op. De leden van deze stichting, die sterk aan de PvdA gelieerd was, kwamen uit verschillende etnische groepen. Hannah Belliot (de latere stadsdeelvoorzitter) werd voorzitter van het platform, Wouter Gortzak secretaris.

Als samenwerkingsverband tussen 'zwart' en 'wit' wilde het platform het hoog opgelopen zwart-wit conflict doorbreken. Het bestond daarom, in termen van het conflict, uit zeven 'zwarten' en twee 'witten', zes vrouwen en drie mannen. Het platform koos ervoor het politieke strijdtoneel te betreden met plannen voor de aanpak van de bestaande problemen. Met het plan 'Flatproject Egeldonk: van idee tot grass root's panel' wilde het Platform bewoners in de Bijlmerhoogbouwflat Egeldonk sociaal-maatschappelijk activeren. Indien succesvol, zou deze pilot ook in ander hoogbouwflats kunnen worden ingezet.

Van één 'zwart front' was dus geen sprake. Daarvoor waren de 'zwarte' groepen onderling te verdeeld en maakten zij elkaar te grote verwijten.

Zwart tegen wit?

Het tweede deel van de mythe gold de eenduidige betekenis van 'zwart'. Volgens Musterd en Smakman wordt er zelden naar Nederlandse Caribische immigranten verwezen als 'de zwarte bevolking'. Interessant in het zwart-wit conflict was dat zij zich zelf als 'zwart' profileerden. Maar wat was precies de betekenis van 'zwart'? Een steeds

terugkerende metafoor in het conflict was 'zwart' tegenover 'wit'. In deze tegenstelling had 'zwart' verschillende betekenissen.

Ten eerste werd 'zwart' geportretteerd als slachtoffer, als onderdrukte, terwijl 'wit' symbool stond voor uitbuiting. Door het Zwart Beraad werd teruggegrepen op het kolonialisme: Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse Nederlanders zouden zich politiek als één overkoepelende etnische categorie moeten beschouwen met een gemeenschappelijke historie, gekenmerkt door koloniale onderdrukking, 'vernederlandsing' en vestiging als 'koloniale immigrant'. Deze gedeelde gemeenschappelijke historie moest de 'trekker' van het emancipatieproces zijn. In de retoriek van het Zwart Beraad kwamen regelmatig verwijzingen naar deze betekenis terug. Wouter Gortzak viel eens de twijfelachtig eer te beurt omschreven te worden als 'witte koloniale boer'.

In de tweede betekenis van de tegenstelling

De 'zwarte' groepen waren onderling verdeeld en maakten elkaar grote verwijten.

stond zwart voor een slechte maatschappelijke positie: achtergesteld versus kansrijk, arm versus rijk, onderklasse versus midden- of hogere klasse. Sommigen voegden hier bovendien een element van racisme en discriminatie aan toe, waardoor 'witten' in discussies het risico liepen voor racist uit-gemaakt te worden.

De derde betekenis verwees naar de wijze van politiek bedrijven. De politiek van zwarte politici werd als 'clientelisme' getypeerd, wezenlijk anders dan de 'Randstad politiek' die het (blanke) stadsdeelbestuur zou bezigen. Waar clientelisme vanuit blank oogpunt betekende: 'je eigen kringetje om je heen verzamelen en daar baantjes en gunsten aan verlenen' werd het vanuit zwarte kring omschreven als een persoonlijk politiek gunstensysteem en 'het gevolg van sociale netwerken in de buurt'. Vanuit diezelfde invalshoek werd het dagelijks bestuur van Amsterdam Zuidoost een arrogante houding verweten.

Maar ook onder 'zwart' zelf ging een enorme diversiteit schuil. Dusdanig zelfs dat je

kon spreken van breuklijnen tussen zwart en zwart. Ten eerste bestonden de 'zwarte' Bijlmerbewoners uit diverse etnische groepen. Weliswaar vormden Surinamers en Antillianen samen de grootste etnische groep (ongeveer 44 procent in 1995), maar Surinamers konden onderverdeeld worden in Afro-Surinamers, Hindu-Surinamers, Javaanse-Surinamers, et cetera. Hetzelfde gold voor Antillianen, die van verschillende eilanden afkomstig waren (Aruba, Bonaire, Curaçao). Daarnaast woonden er allerlei 'zwarten' van andere komaf in de Bijlmer, zoals Ghanezen, Nigerianen en Soedanezen. Deze grote diversiteit maakte het bestaan van de gesuggereerde 'zwarte gemeenschap' op z'n minst twijfelachtig. Het feit dat Zwart Beraad en het ABO zichzelf als 'zwart' typeerden werd bovendien niet door iedereen evenzeer gewaardeerd. De klacht van een bezoeker van een openbare politieke discussiemiddag van het ABO luidde: "De mensen achter die tafel zijn alleen maar Surinamers. Het is schandelijk dat zij de landelijke exposure misbruiken om het woord 'zwart' te claimen. Ik ben Antilliaan. Ik woon en werk ook in de Bijlmer."

Ten tweede werd er door 'zwarten' een normatieve scheiding gemaakt tussen 'juiste zwarten' en 'verkeerde zwarten', de 'tokens', de 'bounties': 'zwart van buiten, wit van binnen'. Daarmee werden allochtonen bedoeld die voor stemmenwinst of voor de show in huis werden gehaald, om zich vervolgens te voegen in het heersende (lees: blanke) stramien. Met name Zwart Beraad richtte zich tegen 'bounties', die als wapen werden ingezet door blanken en ontmaskerd dienden te worden. Elke 'zwarte' die politiek actief was, liep dat risico.

Zwart tegen rood

In een vergadering van de PvdA in november 1996 zou een van de leden hebben uitgeroepen: 'Ik ben eerst rood, dan zwart!' Daarmee noemde hij een belangrijk probleem voor veel betrokkenen in het zwart-wit conflict: hun politieke versus hun etnische loyaliteit. Dit loyaliteitsprobleem vertaalde zich in breuklijnen binnen politieke partijen.

In 1994 viel de D66 vertegenwoordiging in de stadsdeelraad langs etnische lijnen uiteen. Het landelijk bestuur dreigde met opheffing van de plaatselijke afdeling en de fractie in de stadsdeelraad Zuidoost, wat uiteindelijk niet gebeurde. De zwarte fractie ging verder onder de D66 vlag, terwijl de witte fractie op ging in Leefbaar Zuidoost.

Ook binnen de PvdA dreigde tweespalt tussen het (zwarte) blok van Zwart Beraad en de (gemengde) groep van Wouter Gortzak. De 'zwarte' leden uit laatstgenoemde groep stelden zich primair als PvdA-lid op. Dit gold ook voor het eerder geciteerde PvdA-lid, die de Zwart Beraad annex PvdA-leden zou hebben toegebeten: "Zorg eerst maar eens dat de mensen in de hoogbouw hier stemmen. Dan krijg je vanzelf zwarte politici."

Binnen de VVD speelde 'zwart-wit' daarentegen geen rol. Fractievoorzitter Patricia Remak, zelf donker van huidskleur, gaf aan haar politieke werk niet specifiek voor een bepaalde doelgroep te doen.

Afhankelijk van de tegenstelling waarin het gebruikt werd, wijzigde de onderliggende betekenis van 'zwart'. Onder de 'zwarte' noemer ging dus een grote variatie schuil.

Grass roots support?

Het derde en laatste deel van de mythe betrof de 'grass roots support'. Ondanks grote onderlinge verwijten hadden de 'zwarte' groepen elkaar gevonden in een gezamenlijke retoriek die zijn uitwerking niet miste. In de lokale en nationale media werd de suggestie gewekt dat er sprake was van een (zwarte) volksoptocht zonder weerga. In feite ging het om een relatief klein, maar actief en politiek geëngageerd groepje deelnemers. Het beeld van een brede 'grass roots support' was dan ook op zijn minst twijfelachtig, maar kreeg de genadeslag bij de verkiezingen voor de stadsdeelraad in 1998. Niet alleen was de opkomst lager dan in 1994, ook haalde geen enkele politieke partij die zichzelf als 'zwart' of 'etnisch' afficheerde de kiesdrempel. De stemmen gingen naar reguliere politieke partijen, met name naar de PvdA.

Tabel 1: Stadsdeelraadverkiezingen in Amsterdam Zuidoost: opkomst in de Bijlmer (buurtcombinaties) en in het stadsdeel als geheel (in percentages):

Buurtcombinatie/Stadsdeel	1991	1994	1998	2002
Bijlmer Centrum	26,6	36,5	30,6	32,1
Bijlmer Oost	34,0	41,9	37,6	39,8
Stadsdeel Amsterdam Zuidoost (totaal)	35,1	45,2	39,5	40,5

Bron: O+S 1994, 1998, 2002.

Daarmee is de mythe van de 'zwarte revolutie' in de Bijlmermeer – zwart, één front en breed gesteund - doorgeprikt. Dat wil niet zeggen dat het hier slechts om een retorisch gevoerde strijd ging die niets heeft opgeleverd, integendeel. In de organisatiestructuur van het gewraakte 'blanke' URBAN-programma, waar het allemaal om begonnen was, werd ruimte gemaakt voor vertegenwoordigers van etnische bewonersgroepen. Bovendien nam het aandeel 'zwarte' stadsdeelraadsleden na de stadsdeelverkiezingen sterk toe dankzij voorkeursstemmen binnen de reguliere partijen (van dertig procent in 1994 naar 48 in 1998) en kreeg het stadsdeel in 1998 voor het eerst een 'zwarte' stadsdeelvoorzitter. Het bevorderen van participatie en de 'multiculturalisatie' van de ambtelijke organisatie werden bovendien speerpunten van beleid. Ook andere stadsdelen leken de Bijlmerlessen ter harte te nemen. De politieke participatie van migranten werd in 1997 hoog op de bestuurlijke agenda van het Amsterdamse stadsdeelvoorzitters-overleg gezet.

'Place-frames' zijn aan verandering onderhevig. Dit blijkt ook het geval met de 'zwarte Bijlmermeer'. Tien jaar na dato zijn er in beleidsstukken geen verwijzingen meer naar te vinden. Van de activisten van weleer circuleert nog een enkele naam in het politieke circuit van stadsdeel Amsterdam Zuidoost. De huidige brochures van de stadsdeelorganisatie richten zich op het stadsdeel als geheel en accentueren juist de verschillen. Zij wijzen op het 'diverse' en 'kleurrijke' karakter van het stadsdeel waarin meer dan 130 nationaliteiten woonachtig zijn. De strijd, gebaseerd op de mythe van de 'zwarte Bijlmermeer', heeft zijn functie gehad.

Thea Dukes (m.j.m.dukes@uva.nl) is als promovendus werkzaam bij het AMIDSt, Universiteit van Amsterdam.

Literatuurselectie

Bestuurlijk Overleg Stadsdelen (1998) *Initiatief Politieke Participatie van Migranten en Lokaal Bestuur: een beleidsnotitie*. Amsterdam, 30 Oktober 1998.

Dors, H. (1996) *Zwart Beraad: Vertrekpunt van een zwart-etnisch politiek platform*.

Dukes, T. (2002) *Urban: katalysator voor lokale participatie? Rooilijn*, 6, pp. 293-297.

Martin, D.G. (2003), "Place-Framing" as Place-Making: Constituting a Neighbourhood for Organizing and Activism. *Annals of the Association of American Geographers* 93, 3, pp. 730-750.

McCann, E.J. (2003) *Framing Space and Time in the City: Urban Policy and the Politics of Spatial and Temporal Scale*. *Journal of Urban Affairs* 25, 20, pp. 159-178.

Musterd, S. & N. Smakman (2000) *Integration of Caribbean Immigrants in a Welfare State City: Surinamese and Antilleans in Amsterdam*. *International Journal of Population Geography*, 6, pp. 303-320.

Platform Bijlmer (1997) *Flatproject Egeldonk: Van idee tot grass root's panel*. Amsterdam, Augustus 1997.

Rijkschroeff, R.A.L. & J.T.F. Vos (1996) *Sociaal-economische vernieuwing in de Bijlmermeer: resultaten van de quickscan / adviezen over de aanpak*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.